

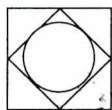
Revista Monumentelor Istorice

Anul LXXII
Nr. 1 ♦ 2001 – 2003

Revista Monumentelor Istorice

Institutul Național al Monumentelor Istorice
București, 2003

Coperta 1

Cei doi copii ai lui Luca Arbore, detaliu din tabloul funerar,
pronaosul Bisericii Arbore, jud. Suceava

Coperta 4

Macheta bisericii din tabloul votiv, Biserica Arbore, jud. Suceava

Colegiul de Redacție

Președinte: Acad. MARIUS PORUMB

Dr. CORINA POPA

Dr. DANA MIHAI

Dr. GHEORGHE I. CANTACUZINO

Arh. GHEORGHE SION

Redactor șef

Dr. VOICA MARIA PUȘCAȘU

Tehnoredactare

FLORENTINA IVAN

Coperta

RĂZVAN GĂTEAJE

Corectura

MIHAELA MURGOCI

Traducere

RUXANDRA BAKER

Tiparul executat la S.C. DAIM PUBLISHING HOUSE SRL

Adresa redacției

Str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4, București

Tel: 021 3363398; fax: 021 3369904

ISBN: 973-98123-18-6

Revista a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii și Cultelor
S.C. ARHEOTERRA CONSULT SRL

Revista Monumentelor Istorice continuă

Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice (1908-1945), publicație numită ulterior

Revista Muzeelor și Monumentelor, *Seria Buletinul Monumentelor Istorice* (1970-1975)

și *Monumente Istorice și de Artă* (1976-1989).

CUVÂNT ÎNAINTE

Vasile Drăguț – 1928-2003 / 5

STUDII. CERCETĂRI

Monica Mărgineanu Cârstoiu, *Capitele corintice și corintizante de la Histria /*

The Corinthian and Corinthian-style capitals in Histria / 7

Geanina Roșu, *Tabloul funerar din pronaosul Bisericii Arbore. Semnificații. Restaurare /*

The Funerary Picture in the „pronaos“ of Church „Arbore“. Symbolism. Restoration / 22

Tereza Sinigalia, *Programul iconografic al spațiului funerar din Biserica Sf. Ioan Botezătorul din Satul Arbore /*

The Iconographic Arrangement of the Funerary Space in the Church „St. John the Baptist“

(Sf. Ioan Botezătorul), Arbore village, Suceava county / 27

Vlad Bedros, *Rolul ideologiei politice în apariția și fixarea tipului de necropolă voievodală*

în Moldova secolelor al XV-lea și al XVI-lea / The Role of Political Ideology in the Emergence and Establishment of the Moldavian Princely Necropolis in the 15th -16th centuries / 35

Gh. I. Cantacuzino, *Vestigii din zona vechii reședințe voievodale de la Câmpulung /*

Vestiges from the former princely residential area in Câmpulung / 41

Dana Mihai, *Materiale, tehnici de construcție și soluții constructive documentate arheologice*

în Țara Românească, secolele XVI-XVII / Construction Materials, Techniques and Solutions

with archaeological records in the Romanian State (Țara Românească), 16th -17th centuries / 59

Sorin Minghiat, Corina Lucescu, Andreea Pop, *Școala Latină din comuna Cincu (județul Brașov) /*

The Latin School in Cincu – a historical and architectural study / 65

Ioan Istudor, *Considerații tehnice asupra unor picturi murale din România (epocile antică, medievală, modernă) /*

Technical Considerations on Some Mural Paintings in România / 76

Sergiu Nistor, *Monumente în risc și monumente în pericol: gestiunea specială a monumentelor amenințate /*

Monuments under Risk and Monuments in Danger – special administration for endangered monuments / 101

CONSERVARE. RESTAURARE

Ștefan Bâlici, Virgil Apostol, *Observații privind protecția și conservarea monumentelor arheologice în România /*

Comments on Conservation of Archeological Monuments / 109

Corina Lucescu, *Conservarea integrată componentă a valorificării spațiilor istorice /*

The Integrated Conservation – Component of capitalization of historical spaces / 118

ARHIVĂ

Iuliu Șerban, *Fondurile arhivistice ale Comisiunii Monumentelor Istorice*

și Direcției Monumentelor Istorice / The Records Fund of the Commission for Historical Monuments and Department for Historical Monuments / 121

EVOCĂRI

Mihai Sorin Rădulescu, *Despre genealogia familiei Balș / On the Balș Family Genealogy / 125*

Sanda Ignat, *Evocare – 100 de ani de la nașterea arhitectului Ștefan Balș (27 octombrie 1902–12 februarie 1994) /*

Evocation – 100 years from the birth of architect Ștefan Balș (27 October 1902–12 February 1994) / 127

Laurențiu Tudor I. Spoială, *Despre restaurarea clisiarniței de la Mănăstirea Moldovița și alte amintiri /*

On restoration of the „clisiarnița“ at Moldovița Monastery, other memories / 128

Dan Corneliu, *Oameni și faptele lor / People and their undertakings / 137*

Mircea Mironescu, *In memoriam Constantin Pavelescu / In memoriam Constantin Pavelescu / 138*

Laurențiu Tudor I. Spoială, *In memoriam Constantin Pavelescu /*

In memoriam Constantin Pavelescu, engineer / 139

93. Ecaterina Paladi
94. Grigore Vlasto
95. Domnița Bălașa Cantacuzino (fiica domnitorului Șerban Cantacuzino)
96. Mihail Manu († 1754), mare logofăt al Patriarhiei ecumenice
97. Smaranda
98. Dimitrie C. Șuțu, mare logofăt
99. Constanța Caradja
100. Radu Văcărescu, mare vornic
101. Ancuța Băleanu
102. Constantin Crețulescu, mare ban (descendent din domnitorul Constantin Brâncoveanu)
103. Smaranda Caliarhi-Florescu
104. Dumitrache Ghica (1718-1808), mare ban (=126)
105. Maria Văcărescu (=127)
106. Nicolae Dudescu, mare ban
107. Anița Știrbei
108. Constantin Năsturel-Herescu († 1765)
109. Smaranda Băleanu († 1751)
110. Constantin Filipescu, stolnic
111. Maria Obedeanu
112. Pârvu Cantacuzino, mare stolnic
113. Păuna Tigveanu
114. Nicolae Bozianu, serdar
115. Anastasia

116. Ștefan Pârscoveanu, mare vornic
117. Zoița Golesecu sau Ilinca
118. Constantin Știrbei, mare stolnic
119. Dumitrana Strâmbeanu
120. Iane Slătineanu, caimacam
121. Stanca Leurdeanu
122. Toma Crețulescu, mare ban
123. Safta Costin (descendentă din cronicarul Miron Costin)
124. Pană Filipescu, mare ban
125. Ana Câmpineanu
126. Dumitrache Ghica (1718-1808), mare ban (=104)
127. Maria Văcărescu (=105)

Bibliografia listei de strămoși

- Constantin George Mano, *Documente din secolele al XVI-lea – al XIX-lea privitoare la familia Mano*, București, 1907;
- Alexandra A.C. Stourdza, *Le règne de Michel Stourdza, Prince régnant de Moldavie*, Paris, 1907;
- Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. I, București, 1913;
- Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919;
- Generalul R. Rosetti, *Familia Rosetti*, vol. I, București, 1938;
- Mihai Sorin Mărculescu, *Genealogia românească. Istorice și bibliografie*, Brăila, 2000.

EVOCARE – 100 DE ANI DE LA NAȘTEREA ARHITECTULUI ȘTEFAN BALȘ (27 octombrie 1902-12 februarie 1994)

SANDA IGNAT

Din câte știu, este pentru prima oară când o sesiune a Direcției Monumentelor Istorice este dedicată (chiar în subtitlu) memoriei unui **practician** al restaurării monumentelor istorice și arh. Ștefan Balș merită din plin această onoare. Cariera sa profesională se confundă cu începuturile activității CMI, chiar dacă, în interviul pe care l-am publicat în *BCMI* nr. 4/1991, el citează cu modestie activitatea unei elite (arh. Al. Băcoianu, N. Gabrielescu, Al. Zagoriț, I. Traianescu, N. Ghika-Budești și ing. Gr. Cerchez) care înlocuise treptat concepțiile restaurării stilistice promovate de arh. Lecomte du Nouy cu cele ale restaurării istorice.

Ștefan Balș a fost printre primii beneficiari ai burselor oferite de CMI pentru specializare în restaurare la Școala Română din Roma, imediat după obținerea diplomei de arhitect (iulie 1929).

Pregătirea teoretică la Facultatea de Arhitectură din Roma, deși condusă de specialiști de prestigiu – printre care Gustavo Giovannoni – i s-a părut insuficientă pentru formarea unui arhitect

doritor de fapte concrete, așa încât a completat-o prin urmărirea unor șantiere de restaurare din Italia pentru a descifra „știința cercetării monumentelor“ și opțiunile posibile pentru restaurare în ideea respectării etapelor istorice. Afirmă totuși (în același interviu) că principiile restaurării istorice s-au generalizat în opera de restaurare din România, prin tinerii arhitecți care au studiat la Roma începând cu anul 1928.

A urmat o lungă perioadă de activitate în Serviciul Tehnic al CMI – condus pe atunci de arh. N. Ghika-Budești și istoricul V. Drăgiceanu – compus din patru arhitecți (trei dintre ei formați la școala de la Roma). Aceștia care făceau deopotrivă activitatea de proiectare și munca de teren – supusă apoi aprobării CMI. Comisiunea avea drept președinte pe N. Iorga și cuprindea o serie de mari personalități, ca de exemplu: Al. Lapedatu, Gh. Balș, Petre Antonescu și alții. Aceștia au fost mentorii arh. Ștefan Balș. O mențiune specială trebuie făcută pentru arh. Horia Teodoru, pe

care Șt. Balș îl considera „șeful meu direct, exemplu de sistematizare științifică a muncii“, pentru arh. Al. Popovici a cărui competență, ca executant al lucrărilor sale, a contribuit la remarcabila lui formație tehnică.

După desființarea CMI (1948) – cu o pauză datorită ispășirii vinei de a fi găzduit un „dușman al poporului“ – între anii 1950 și 1955 a proiectat locuințe colective la ICSOR – ISPROR, unde în 1950 a fost înființat un mic atelier de proiectare pentru restaurări de monumente, nucleul de mai târziu al „mult doritei Direcții a Monumentelor Istorice“. Despre perioada care a urmat (1960-1977) până la desființarea acesteia, Ștefan Balș credea că a fost cea mai reprezentativă pentru școala română de restaurare – dovadă fiind marele număr de lucrări valoroase (apreciate inclusiv pe plan internațional), răspândite în întreaga țară.

În plan profesional, aceasta a reprezentat o „schimbare radicală a stilului de muncă“, cu colaborarea tuturor specialităților implicate în această disciplină și, de asemenea, cu abordări mai largi, de ansamblu, în locul intervențiilor punctuale.

Meritul, spunea el, aparține instituției și organizatorilor ei, arh. Virgil Bilciurescu – care a reunit serviciile de documentare, cercetare, proiectare, avizare – și ing. Victor Munteanu – care a organizat o solidă grupă de execuție, cu ateliere specializate, cu activitate în toată țara.

Pentru noi însă, „bobocii“ de atunci (și pensionarii de astăzi), autorii marilor lucrări realizate în această perioadă aveau nume și (mai ales) personalitate: arh. Ioana Grigorescu, arh. Eugen Chefneux, arh. Rodica Mănciulescu, arh. Nicolae Diaconu, arh. Virgil Antonescu, arh. Mariana Angelescu, ing. C. Pavelescu, ing. T. Barbu... și să mă ierte cei pe care nu-i mai numesc. Toți erau profesioniști serioși și pasionați, capabili să transmită generațiilor tinere experiența care nu se poate extrage din cărți.

Ștefan Balș, acest „înțelept Nestor al restaurării monumentelor românești“ cum frumos îl numește prof. V. Drăguț într-un articol aniversar cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani (în *Revista Monumentelor Istorice* nr. 12/1977), era totuși un caz special: exigența și disciplina în muncă, dublate de o cultură enciclopedică în domeniu, ar fi intimidat dacă seninătatea și căldura umană, simplitatea și comportamentul mereu sportiv și tineresc nu ar fi fost permanent o invitație la dialog (cu puține cuvinte) pe teme profesionale de care am beneficiat cu toții.

De altfel, acesta era sensul general al comportamentului celor pe care îi numeam „clasici în viață“ față de tinerii arhitecți care au completat Direcția în anii 1960-1970; în ceea ce mă privește port o recunoștință deosebită prof. Grigore Ionescu, directorul instituției, șefului meu direct, arh. E. Chefneux și unora dintre tehnicienii –șefi de șantier – din execuție.

De asemenea, arhitecților Balș și Antonescu care, și după desființarea Direcției, m-au acceptat ca și colaborator la lucrările pe care au continuat să le facă până la o vârstă înaintată.

Bilanțul vieții profesionale a arh. Ștefan Balș, închinată monumentelor istorice este greu de egalat: peste 60 de ani de activitate, peste 50 de restaurări de monumente și ansambluri istorice (din care, nu întâmplător, trei fac parte astăzi din patrimoniul mondial), zeci (25-26) de studii publicate în reviste de specialitate, lucrări cu caracter monografic, traduceri, nenumărate comunicări la sesiunile științifice.

Dincolo de această exemplară viață profesională, Ștefan Balș a fost un om integru, un spirit deschis, un coleg cald și disponibil de care își vor aduce aminte cu recunoștință toate generațiile de restauratori care au avut prilejul de a colabora cu el în această grea, dar fascinantă profesie.

DESPRE RESTAURAREA CLISIARNIȚEI DE LA MĂNĂSTIREA MOLDOVIȚA ȘI ALTE AMINTIRI

LAURENȚIU TUDOR L. SPOIALĂ

Au trecut 47 de ani de când mă ocupam de consolidarea și restaurarea acestei lucrări!

Tocmai se înființase, prin restructurarea celor dinainte, Institutul de Proiectare ICSOR, care prelua atelierul de restaurări, condus de Arh. Ștefan Balș. Proiectul purta N=1. Acest atelier se înființase cu vreo 2 ani în urmă iar eu colaborasem deja cu ei la unele restaurări și consolidări.

Însă Clisiarnița era totuși primul proiect de refacere integrală a unui monument, având și un mare grad de dificultate.

Mi-aduc aminte că m-a luat într-o zi Șt. Balș și m-a dus la Moldovița. Plecam des în deplasare cu el, iar în trei zile treceam pe la 20 de Monumente. Ne deplasam cu ce se putea: pe jos, cu

căruța ,foarte rar cu câte o ocazie, cu RATA (care la vremea aceea era o alcătuire mecanică între căruță și mașină), cu trenul.

Se dormea pe apucate iar el reușea să adoarmă ori de câte ori nu avea treabă, iar într-un tren aglomerat ...dormea și în picioare!!!!

Mi-a arătat o adunătură de ruine sub formă de bolovani și pământ și mi-a spus: „E un Palat Domnesc, al lui Petru Rareș, unul dintre puținele care ne-au mai rămas!“ – „Dar credeți că ne-a rămas?“ am replicat eu, uitându-mă jalnic la ceea ce îmi arăta.

– „O, da, ai să vezi după ce va fi dat pământul la o parte că zidăria va arăta altfel.“